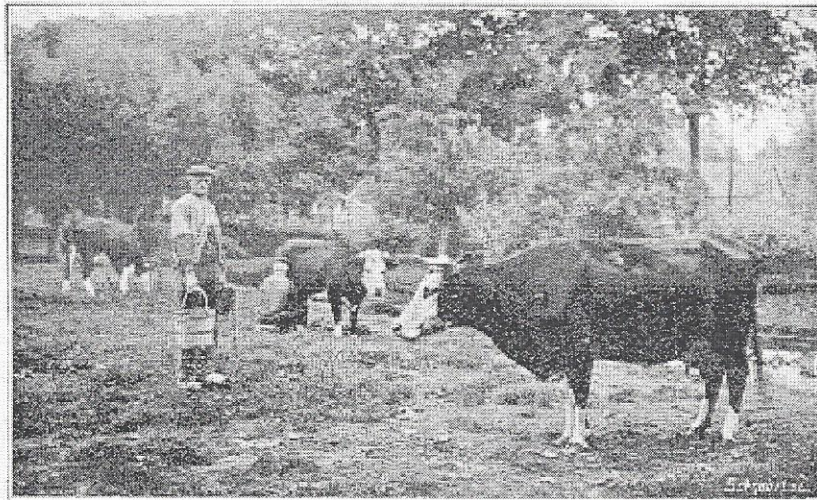

BODEGRAVEN IN KAAS

W. Batelaan Pz., markt, Bodegraven.

Zuivere, volvette Boerenkaas.

***een wandeling langs panden en plaatsen
in verband met Bodegraven's kaasverleden.***

Commissie Open Monumentendag
Bodegraven i.s.m. VVV/Evertshuis, 2002
Samenstelling: Theo Keukens en Rob Alkemade

BODEGRAVEN IN KAAS

De geschiedenis van de Bodegraafse kaashandel begon al halverwege de 19^e eeuw. In Bodegraven woonden rond die tijd enkele kaashandelaren en commissionairs in kaas. Zij kochten hun kaas in bij de vele zelfkazende boeren in Bodegraven en omliggende plaatsen en verkochten die door aan groothandelaren en winkeliers in de steden.

Na de grote dorpsbrand van Bodegraven kreeg het dorp een nieuw elan: er werd massaal nieuwbouw gepleegd, in 1878 kwam er een spoorlijn en ook werden de wegen verbeterd.

De Hollandse Maatschappij van Landbouw, afdeling Bodegraven, de kaashandelaar Hendrik Goebel en burgemeester Henri Adolphe van de Velde stonden aan het begin van de wekelijkse kaasmarkt, die van Bodegraven het kaasdorp in de Rijnstreek bij uitstek maakte. Door hun initiatief kwam het in 1882 tot oprichting van die markt, die voor de eerste keer op dinsdag 21 maart van dat jaar op de Oude Markt gehouden werd. Vele boeren uit de omgeving brachten totaal 1465 kg kaas in zeven partijen, die allemaal door Bodegraafse kaashandelaren werden opgekocht.

Plaatsen in de omgeving proberen het Bodegraafse succes ook te bereiken door het oprichten of het vaker houden van een kaasmarkt; alleen buurgemeente Woerden slaagt hierin met haar in 1885 opgerichte kaasmarkt. Rond 1900 begint men ook kaas voor de export te verhandelen. Duitse kaashandelaren vestigen zich in Bodegraven of laten hun belangen door commissionairs in het dorp behartigen.

De markt ontwikkelde zich voorspoedig. De aanvoer van de kaas op de bekende kaasbrikken werd elk jaar groter; begin jaren '20 kwamen er 500 tot 700 brikken met kaas per week naar de markt. De kaasmarkt had ook zijn invloed op de ruimtelijke ontwikkeling van het dorp. Op heel veel plaatsen werden kaaspakhuizen gebouwd en ook andere gebouwen werden daarvoor aangepast of ingericht.

Kaasmarkt, Oude Markt, ca. 1915.

Veel van die panden zijn in Bodegraven gebouwd door Cornelis Zaal Az, telg uit een timmermansgeslacht; zijn vader en zijn beide grootouders waren ook timmerman. Hij werd op 19 januari 1871 in Bodegraven geboren als zoon van Arie Zaal, die ook gemeentearchitect van Bodegraven was. Cornelis Zaal, die zich later bouwkundige noemde, is vanaf circa 1900 tot 1927 in Bodegraven actief geweest als aannemer en

architect van woningen en aan de kaashandel gerelateerde bedrijfspanden. Hij was van 1900 tot 1910 tevens directeur van de Bodegraafse ambachtstekenschool. In 1927 vertrok Zaal, die in de Kerkstraat woonde en werkte, naar Zeist.

Zaal was ook de ontwerper van het nieuwe kaasmakterrein, dat in 1925 in gebruik genomen werd: de Nieuwe Markt. De kaashandel had een zo grote omvang bereikt, dat de Oude Markt rondom de kerk te klein was geworden. Na jaren discussie had het gemeentebestuur tenslotte de knoop doorgesneden en werd de markt verplaatst.

Kaasmarkt, Nieuwe Markt, 1928

Het is opmerkelijk, dat sedert de ingebruikname van de Nieuwe Markt de kaashandel langzaam aan zijn teruggang begon. Aanvankelijk was er nog optimisme over de groei: er werd een speciaal beursgebouw opgericht. Bij de 50^e verjaardag van de kaasmarkt in 1932 was er, ten gevolge van de crisis, al een stevige teruggang in de aanvoer. Die teruggang ging door tot kort na de Tweede Wereldoorlog.

Vanaf 1947 werd geprobeerd de markt weer wat nieuw leven in te blazen. Vanaf 1948 wordt er in september een feestelijke kaasmarkt gehouden, die veel publiek trekt. De eigenlijke kaashandel nam echter meer en meer af, hoewel de aanvoer in Bodegraven nog altijd groter was dan die op de Woerdense en Goudse markten. Veel boeren stopten met zelf kaas maken en leverden de melk aan kaasfabrieken, terwijl de Bodegraafse kaashandelaren de fabriekskaas ook rechtstreeks aan hun klanten leverden.

In 2001 kwam er, na bijna 120 jaar, een definitief einde aan de Bodegraafse kaasmarkt. Bodegraven blijft echter als kaashandelsdorp, met een enorme opslag van kaas voor handel en export, een uiterst prominente kaasplaats. De vele kaaspakhuizen vormden en vormen daarvoor nog altijd het bewijs.

De hierna volgende wandeling voert langs gebouwen en objecten, die herinneren aan de tijd, dat Bodegraven de belangrijkste “kaasplaats” in de Rijnstreek was. De aandacht wordt daarin in het bijzonder gericht op monumentale en minder monumentale, maar daarom niet minder karakteristieke kaaspakhuizen.

We beginnen onze wandeling langs Bodegraven's kaasverleden in het Evertshuis.

Het huidige multifunctionele centrum van Bodegraven is gebouwd in 1902 en was oorspronkelijk het bedrijfspand van de zaadhandel Turkenburg, de andere grote werkgever van vele Bodegravers in het verleden. Op de bovenetage van het Evertshuis bevindt zich het **Kaasmuseum**, waar op vele manieren de geschiedenis van de kaasmakerij en kaashandel in Bodegraven en omgeving onder de aandacht wordt gebracht. Het Kaasmuseum is op zaterdag van 10.00 tot 16.00 uur geopend; ook kan er een afspraak gemaakt worden voor bezichtiging op een ander tijdstip.

Vanaf de ingang van het Evertshuis gaat u **rechtsaf**, langs de Gereformeerde Kerk, de Willemstraat in. Vervolgens gaat u **linksaf**, de Spoorstraat in.

***Spoorstraat 50** (nu een sportschool) is in het jaar 1913 gebouwd als kantoor en kaaspakhuis van de firma C. Pak. Het pand is ontworpen door de bekende Bodegraafse timmerman en bouwkundige Cornelis Zaal Az. Het gebouw is nog duidelijk als kaaspakhuis te herkennen, ondanks het feit dat de bestemming tegenwoordig geheel anders is*

Spoorstraat 50; fragment van de oorspronkelijke bouwtekening uit 1913.

Aan het eind van de Willemstraat gaat de route **linksaf**, de Spoorlaan op.

*Aan de overkant van de Spoorlaan zijn nog elementen te zien van het voormalige **laadperron voor goederentreins**. Vanaf dit laadperron werden tot in de jaren '50 de Bodegraafse kazen vervoerd door heel Nederland en ook naar het buitenland.*

Inladen van exportkaas, station Bodegraven, circa 1925.

De route gaat vervolgens de eerste straat **linksaf**, de Nieuwstraat in. In de Nieuwstraat, aangelegd vanaf 1880, was in het verleden een grote concentratie van kaaspakhuizen; het was de "kaasstraat" bij uitstek van Bodegraven.

*Het pand **Nieuwstraat 72**, (op de hoek met de Spoorlaan) werd in 1921 verbouwd tot woning en kaaspakhuis voor de kaashandelaar C. Zaal Tz. De opslag bevond zich aan de achterkant. Het pand is momenteel niet meer als kaaspakhuis in gebruik.*

*In de panden aan de **Nieuwstraat 37 en 35** zijn thans appartementen gevestigd. Oorspronkelijk waren ook dit kaaspakhuizen. Het pand nummer 35 is gebouwd in 1905 voor de kaashandelaar Stigter en ontworpen door C. Zaal Az. Nummer 37 was het kaaspakhuis van de firma C. van Veldhuijzen; het dateert van 1925 en werd door J. van Veldhuijzen ontworpen. Van Veldhuijzen werd later ook eigenaar van nr 35.*

*Het pakhuis **Nieuwstraat 33** is aanzienlijk jonger. Het dateert uit 1955 en was eigendom van de firma Korver, die ook het pand aan de overkant, **Nieuwstraat 42**, in eigendom bezat. Dit kaaspakhuis is veel ouder en is gebouwd aan het einde van de 19^e eeuw. Ernaast staat nog een pakhuis, **Nieuwstraat 40**, gebouwd voor de firma Anker aan het begin van de jaren '60 van de vorige eeuw.*

*Aan dezelfde kant van de straat vinden we de kaaspakhuizen **Nieuwstraat 30, 32 en 34**. Nummer 30 is redelijk jong, uit 1957. Het werd gebouwd voor de firma W. van Holst. De panden erachter, 32 en 34, zijn van ouder datum, waarschijnlijk van rond 1900. Het geheel is een aardig complex van een redelijk "grote" kaashandelaar.*

Op **Nieuwstraat 29a** is ook een nog in zijn oorspronkelijke functie gebruikt kaaspakhuis van de firma Korver te zien. Het is een gaaf gebouw, dat in 1940 gebouwd werd door de Reeuwijkse aannemer Macdaniel voor de kaashandelaar M. Hak.

Nieuwstraat 11 is een kaaspakhuis, dat vrij recent nogal is gewijzigd. De huidige functie van het pand is een woonfunctie: er zijn appartementen in gebouwd. Het kaaspakhuis dateert uit het eerste decennium van de 20^e eeuw.

Het kaaspakhuis aan de **Nieuwstraat 8** heeft wel een heel bijzondere geschiedenis. Oorspronkelijk was dit pakhuis, gebouwd in 1887, de kerk van de "Dolerende" Gereformeerde gemeente van Bodegraven. Toen deze kerk in 1893 samensmolt met de Afgescheiden gemeente van Bodegraven tot de Gereformeerde Kerk, werd deze kerk verkocht aan de Stolwijkse kaashandelaar J. Kruit, die er een pakhuis van maakte. Later werd het achtereenvolgens eigendom van de kaashandelaren Veerman en Heemskerk. Aan de ramen in de zijgevel is nog goed te zien, dat het een kerk was.

Aan de ramen van Nieuwstraat 8 is de kerkgeschiedenis nog te herkennen.

Achter dit pakhuis is de achterkant van een ander kaaspakhuis van de firma Heemskerk te zien, dat aan de **Burgemeester Le Coultrestraat 3** zijn ingang heeft. Dit pakhuis is in 1904 gebouwd door de kaashandelaar P.J.M. Veldt en werd rond 1923 eigendom van de firma J.P. Veerman. Dit kaaspakhuis is sedert enkele jaren Rijksmonument

Nieuwstraat 1, thans in gebruik als pakhuis van de firma Windhorst, dateert van rond het jaar 1900. Het staat, in tegenstelling tot veel andere kaaspakhuisen, met zijn lengterichting langs de straat.

Aan het eind van de Nieuwstraat kunt u de Wilhelminastraat oversteken om vervolgens in de Korte Nieuwstraat, het verlengde van de Nieuwstraat, uit te komen.

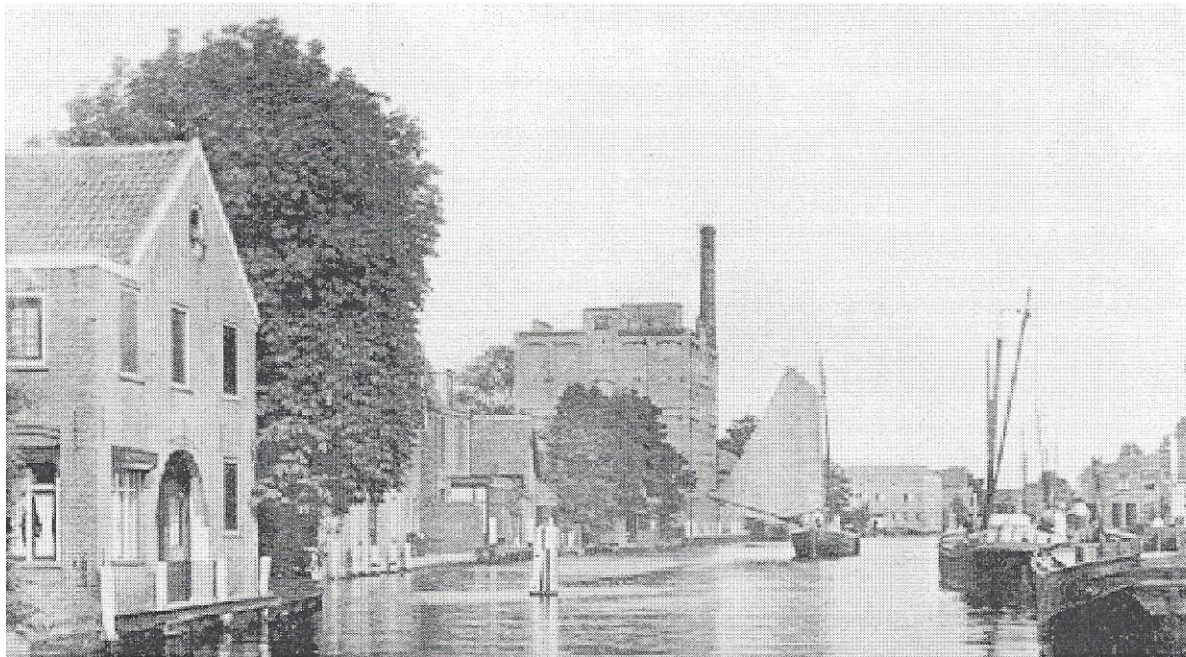
Het pakhuis aan de **Korte Nieuwstraat 4** is nog altijd als kaaspakhuis in gebruik. Dit pakhuis werd, net als de meeste van de pakhuisen in de Nieuwstraat, rond het jaar 1900 opgericht. Het is gebouwd uit kalkzandsteen, een steensoort die in die periode veel gebruikt werd.

Aan het eind van de Korte Nieuwstraat **rechtsaf**, de Rijnkade op.

Op de Rijnkade staan een paar panden, die aan Bodegraven's kaasverleden herinneren, maar vanaf de Rijnkade zijn aan de overzijde de achterkanten van kaaspakhuizen, gelegen aan de Noordstraat te zien.

De Rijn was sinds de opkomst van de kaashandel in Bodegraven de belangrijkste transportweg voor het vervoer van kazen. Het vervoer per schip bleef van belang, ook toen het autovervoer en de trein de kaasexpeditie steeds meer overnamen.

*Aan de overkant van de Rijn zien we de achterkanten van de panden **Noordstraat 13 en 15**, waar meerpalen zijn aangebracht. Hier konden de kaastransportschepen aanleggen om hun waren te laden of te lossen.*

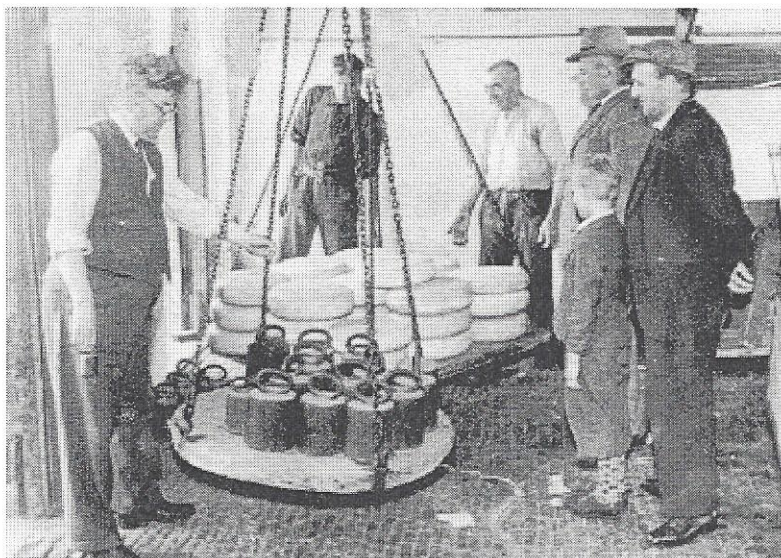
Kaasvervoer over de Oude Rijn, circa 1925. Midden het gebouw van de olieslagerij De Phoenix, links een kaaspakhuis aan de Noordstraat met aanmeerpalen voor de schepen.

De panden dateren in oorsprong uit het laatste kwart van de 19^e eeuw en werden als kaaspakhuis gebruikt door de firma's Van Dam, Okkerse en Kooij. Tegenwoordig hebben de gebouwen een andere functie.

Rijnkade 15 is het kaaspakhuis van de firma Göbel. Wanneer het pand precies gebouwd is, is niet bekend, maar gezien de bouwstijl moet het uit het eerste kwart van de 20^e eeuw dateren. De familie Goebel was een der bekendste families van kaashandelaren in Bodegraven; Hendrik Goebel, vader van de Simon Göbel, wiens naam op de gevel staat, was een der oprichters van de Bodegraafse kaasmarkt in 1882.

Aan het eind van de Rijnkade gaan we rechtsaf, de Brugstraat in.

Ter plaatse van **Brugstraat 12**, voor de brug, tegenwoordig een kledingzaak, was vroeger de Bodegraafse kaaswaag gevestigd. Eigenaar van de waag was de hotelhouder van het tegenover de waag gelegen Hotel van Haaften, Nicolaas Oudejans. Oorspronkelijk was de gemeentelijke waag (niet alleen voor kaas) gevestigd in de herberg Het Bonte Varken in de Kerkstraat; later verplaatste het waaggebeuren zich naar de lokatie in de Brugstraat.

De heer Oudejans weegt een partij kaas in de waag aan de Brugstraat, ca. 1925

De route gaat nu verder over de brug en dan direct **linksaf**, de Kerkstraat in.

De Kerkstraat en de Brugstraat waren de oudste straten van Bodegraven.

Na enkele meters kunt u **rechtsaf**, ter hoogte van nummer 25, de Nutspassage in.

*Op de hoek met de **Weeshuisbaan** staat opnieuw een pakhuis, daterend uit het begin van de 20^e eeuw. Aan de kant van de Weeshuisbaan is nieuwbouw gevoegd aan het oorspronkelijke pand.*

Teruggekeerd in de Kerkstraat is aan de linkerkant, ter hoogte van nummer 28, de Rijnpoort.

*Ter plaatse van de **Rijnpoort** stond tot voor circa 15 jaar geleden een complex van kaaspakhuizen; op deze plaats staan nu appartementen. Vanaf deze plaats heeft u een mooi gezicht op de Oude Rijn.*

Aan de overkant van de Kerkstraat ter hoogte van de Rijnpoort bevindt zich de Bouwsteeg.

Bouwsteeg 2, 4 en 6 waren tot voor kort ook nog in gebruik als kaaspakhuizen. Nummer **6** was oorspronkelijk een garage, die door de eigenaars, de gebroeders Luuring, in 1939 werd verbouwd tot een kaaspakhuis, dat nog redelijk gaaf is en nu een horecabestemming heeft. Tot halverwege de jaren '70 waren de drie pakhuizen eigendom van de kaashandelaar Van der Werken

De route gaat terug naar de Kerkstraat en vervolgt in westelijke richting.

Achter **Kerkstraat 50** bevindt zich een kaaspakhuis, dat in oorsprong wellicht uit de periode vlak na de grote Dorpsbrand van 1870 dateert. De bekendste kaashandelaar hier ter plaatse was in de jaren '20 en '30 Baan Batelaan. Het is in de jaren '60 of '70 van de 20^e eeuw echter aanzienlijk verbouwd. De rails van de lorries, waarmee de kaas vanuit het achterste deel van het pakhuis naar de Kerkstraat kon worden gereden is nog zichtbaar.

Na enkele tientallen meters bereiken we de Oude Markt.

Op de **Oude Markt** is de geschiedenis van de Bodegraafse kaasmarkt in 1882 begonnen. Vroeger werd dit het Kerkplein of Kerkhof genoemd en vanouds moet er hier al handel gedreven zijn: het is het oudste en relatief meest hoog gelegen deel van het dorp. Zes kaashandelaars, onder aanvoering van Hendrik Goebel, hadden in 1881 de Hollandse Maatschappij van Landbouw, afdeling Bodegraven, opgeroepen om het gemeentebestuur te verzoeken een wekelijkse kaas- en botermarkt op te richten. Het gemeentebestuur, met name burgemeester H.A. van de Velde, voelde daar wel voor en zo werd op 21 maart 1882 voor het eerst op de Oude Markt de Bodegraafse kaasmarkt gehouden en waar deze gehouden bleef worden totdat in 1925 de Nieuwe Markt gereed gekomen was.

Oude Markt, circa 1920.

We zien hier ook het **Kaasmonument**, in 1982 geplaatst ter herinnering aan het 100-jarig bestaan van de kaasmarkt. Het is een grote ronde Goudse kaas, waarop ingegraveerd de toepasselijke tekst uit de Spreuken van Salomo: "Het is kwaad, het is kwaad, zal de koper zeggen. Maar als hij weggegaan is, zal hij zich beroemen".

Aan de linkerkant bevindt zich, ter hoogte van het Kaasmonument, de **Waagpoort**, een appartementencomplex. Bij de Waagpoort heeft u opnieuw een mooi uitzicht op de Rijn en op Buitenkerk.

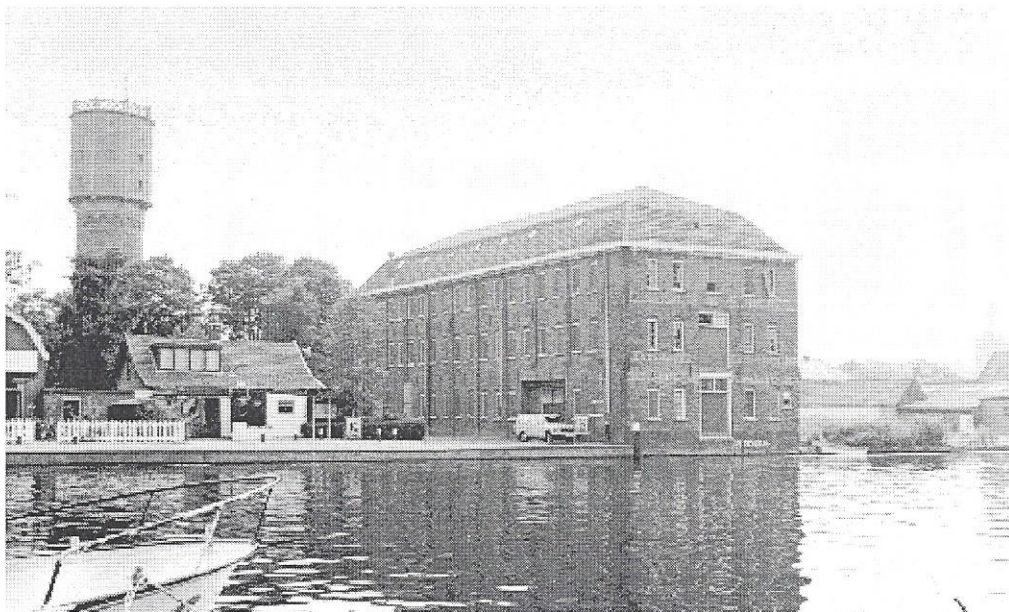
Kerkstraat 92 is het restaurant Het Bonte Varken. Op deze plek stond al in de 17^e eeuw een herberg. In de beginjaren van de Bodegraafse kaasmarkt was de waag ook in Het Bonte Varken gevestigd; hieraan ontleent de Waagpoort zijn naam. Later ging de waag over naar de Brugstraat, tegenover Hotel van Haaften.

De route gaat langs de Oude Markt **rechtdoor** de Kerkstraat verder in.

Het voorste deel van het Rijksmonument **Kerkstraat 132** is in 1926 gebouwd door de Bodegraafse "pakhuizentimmerman" Cornelis Zaal Az. in opdracht van de kaashandelaar Feis Noordhoek. Het achterste pakhuis, aan de Rijn, is ouder en dateert in oorsprong al uit de 19^e eeuw. Het was in gebruik als timmermans-werkplaats van de dorpstimmerlieden Huig en Cornelis Ceton; laatstgenoemde verkocht het pand rond 1917 aan Noordhoek. Sedert 1926 zijn de pakhuizen aanzienlijk verbouwd en aangepast.

Door rechtdoor te lopen bereikt u het einde van de Kerkstraat en gaat u Buitenkerk op.

Aan het begin van Buitenkerk ziet u links het appartementencomplex **Leidsepoort**. Op deze plaats stond het enorm grote kaaspakhuis van de enorm grote kaashandel Claushuis en Schwerzel. Het pand, dat in 1911 gebouwd werd (ook hier naar ontwerp van Cornelis Zaal Az.) en dat twee verdiepingen telde, is in 1984 gesloopt om plaats te maken voor de appartementen. L.Ph. Schwerzel was in 1906 een der oprichters en de eerste voorzitter van de Bodegraafse Vereniging van Kaashandelaren.

Het kaaspakhuis van Claushuis en Schwerzel, kort voor de sloop in 1984.

Na het Leidsepoortcomplex kunt u even **linksaf**, waardoor u een mooi uitzicht krijgt over Buitenkerk met o.a. de boerderij Paardenburgh, waar ook kaas werd gemaakt. Daarna weer terug naar Buitenkerk.

Buitenkerk 13 is thans een woning en administratiekantoor; vroeger was dit een kaaspakhuis met woning. Ook dit kaaspakhuis werd in 1911 gebouwd, door de Bodegraafse timmerman W.J. Molenaar voor de kaashandelaar J. de Keijzer. Het is in 1914 verhoogd met een mansardedak. De firma De Keijzer heeft het pand generaties lang als kaaspakhuis gebruikt.

Vanaf dit punt wordt de straat overgestoken en passeren we, via het wijkje Rondom de Watertoren, de Bodegraafse watertoren uit 1907. Achter de watertoren langs **rechtdoor** wordt de Burgemeester Van Dobben de Bruijnstraat bereikt, waar de route **rechtsaf** gaat. Aan het eind van de Burgemeester van Dobben de Bruijnstraat (langs de Vijver, aangelegd in de jaren '30 in het kader van de werkverschaffing) **links** de Burgemeester G.R. Vonklaan (vroeger de Torenlaan geheten) in en vervolgens de eerste straat **rechts**, de Beursstraat in.

Aan het eind van de Beursstraat, ter plaatse van het huidige administratie- en assurantiekantoor, stond van 1927 tot 1968 het **Beursgebouw**. Dit imposante gebouw was gesticht door een speciaal opgerichte "N.V. Maatschappij tot Exploitatie van een Beursgebouw", waarin vooral kaashandelaren deelnamen. Het gebouw was aanvankelijk vooral op dinsdag, als het kaasmarkt was, druk bezet met kaasboeren, kaaskopers en kaascommissionairs en de rest van de week werd het gebruikt door verenigingen en particulieren. Het werd in 1968 gesloopt.

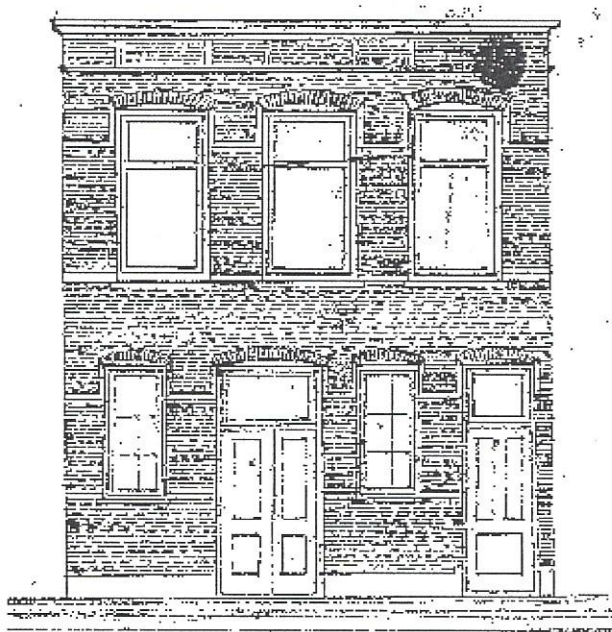

Het Beursgebouw, kort na de ingebruikneming, 1927.

Op de plaats waar nu een nieuw appartementencomplex en winkels staan werd in 1925 een nieuw marktterrein geopend. De **Nieuwe Markt** moest voor de sterk gegroeide dinsdagse kaasmarkt meer ruimte bieden dan de Oude Markt ooit geboden had. Voor de aanleg van de Nieuwe Markt moesten de huizen, die hier aan de zg. Kikkerlaan stonden gesloopt worden; het gereedmaken van het nieuwe marktterrein kon voor een groot deel goedkoop, want via werkverschaffing, plaatsvinden. Het plan voor het nieuwe marktterrein was overigens gemaakt door....Cornelis Zaal Az; waarschijnlijk heeft er nooit iemand, zonder zelf in kaas te handelen, zoveel aan de Bodegraafse kaas verdient als deze timmerman/aannemer! Op andere dagen werd de Nieuwe Markt parkeerterrein, vooral na de totstandkoming van het gemeentehuis aan het nabijgelegen Raadhuisplein (1967). In de jaren '90 werd de kaasmarkt gehouden op een klein, afgescheiden stukje van dit terrein.

Via het appartementencomplex passeert men het gemeentehuis (links) en gaan we aan het eind **rechts** de Marktstraat in. De route vervolgt rechtdoor, over de brug, en gaat dan de Brugstraat in. Vanaf daar gaat het **rechtdoor** en na het kruispunt de Prins Hendrikstraat in.

Prins Hendrikstraat 24 is nu nog een kaaswinkel. Het pand is in 1909 gebouwd als kaaspakhuis met bovenwoning voor de kaashandelaar C.J. van Zomeren. Via de slijter Mak kwam het pand rond 1920 in eigendom van de kaashandelaar Jacobus van der Boon. Hij en zijn zoon hebben het jarenlang voor hun kaashandel gebruikt. .

Prins Hendrikstraat 24. Fragment van de originele bouwtekening.

Halverwege de Prins Hendrikstraat is **rechts** de Koningsstraat. Deze straat kunt u een stukje inlopen.

Het pakhuis naast **Koningsstraat 20** dateert uit 1920. Het is een klein, gaaf pakhuisje, dat gebouwd werd in opdracht van J.G. Hakkenberg door de Zeister architect H.C. van Woerden. Later was het onder meer eigendom van de commissionair in kaas A. Aengenent en vanaf halverwege de jaren '30 werd het gebruikt door de kaashandelaar M. Vergunst, die op nummer 20 woonde.

Koningsstraat, circa 1930; rechts het kaaspakhuis op nr. 20.

*Op **Koningsstraat 4** is ook een pand, dat oorspronkelijk als kaaspakhuis gebruikt en gebouwd is. Het behoorde bij de huis op de Prins Hendrikstraat 41. Bouwer was de Zwammerdamse timmerman Jac. de Bruijn in opdracht van de kaashandelaar Pieter van der Poll. Het werd gebouwd in 1926. Na Van der Poll werd het pand onder andere gebruikt door de kaashandelaar Biesheuvel.*

De route vervolgt nu verder de Prins Hendrikstraat door.

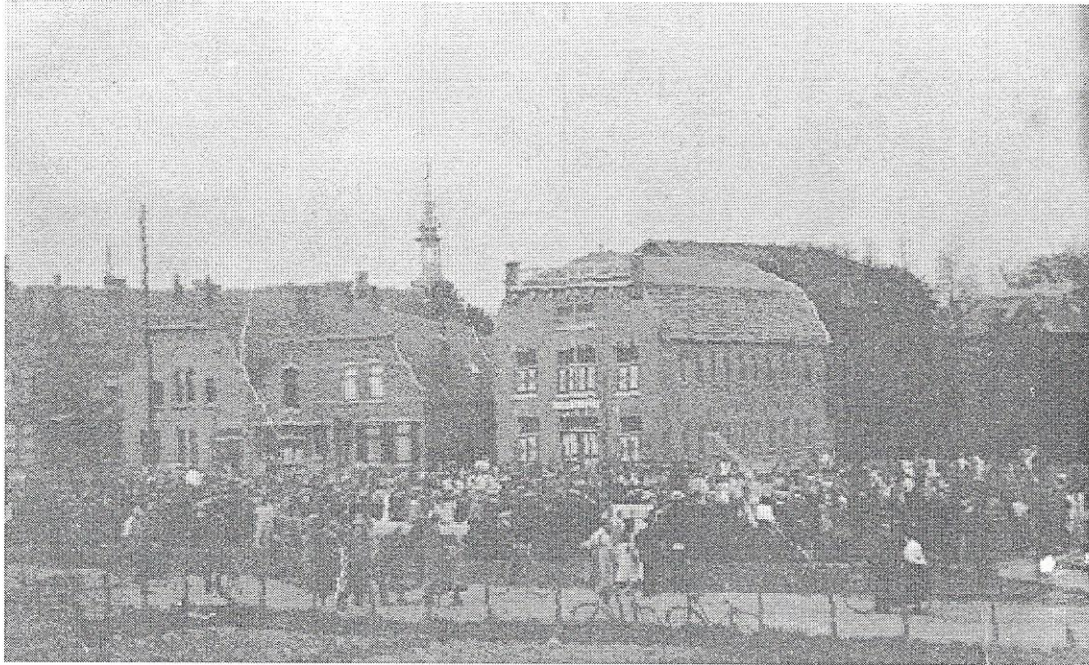
***Prins Hendrikstraat 34** is nu in gebruik als slagerij, maar werd in 1914 ook als kaaspakhuis gebouwd. Opdrachtgever was de kastelein C.M. Kuipers, wiens weduwe later een cafe in de Julianastraat dreef. Later werd het kaaspakhuis van onder andere Willem Batelaan en van de firma Oskam.*

Aan het eind van de Prins Hendrikstraat gaat de route naar **links** en loopt hij een stukje over de Stationsweg. Vervolgens de eerste straat **links**, de Julianastraat.

***Julianastraat 11 en 13** zijn kaaspakhuizen, die dateren uit 1910 en 1908. Nummer 11 werd gebouwd in opdracht van de Duitser P.L. Heijmes uit Schaag; de bijbehorende woning, **Julianastraat 9**, kwam in 1911 tot stand. Woning en kaaspakhuis werden gebouwd door de aannemer Willem van der Poll, die op de Overtocht woonde en werkte. De opdrachtgever heeft zelf niet in Bodegraven gewoond, maar liet het door zijn vertegenwoordiger bewonen. Later werden beide panden bewoond en gebruikt door onder anderen de kaashandelaren W.J. van der Boon (sedert 1919) en Van Veldhuijzen.*

Nummer 13 dateert van 1908 en werd eveneens gebouwd door Willem van der Pol in samenwerking met zijn collega Jan Thomas Zwijnenburg uit Bodegraven. Het werd kort na de bouw verkocht aan kastelein Kuipers, die ook het pakhuis aan de Prins Hendrikstraat 34 bezat. Net als laatstgenoemde pakhuis werden later kaashandelaar Willem Batelaan en nog later de firma Oskam eigenaar en gebruiker.

Julianastraat 30 is een Rijksmonument, dat sinds enkele jaren in eigendom is van de gemeente Bodegraven. Het is een prachtig voorbeeld van de pakhuizenbouw door Cornelis Zaal Az. Het pakhuis dateert uit 1914. Rond 1918 verkocht Zaal het aan de NV Kaashandel v/h Hendrik Goebel; enkele jaren later werd het eigendom van Bastiaan Baars, wiens firma het sedertdien lange tijd in gebruik heeft gehad.

Opening van het Julianaplantsoen, 1919. In het midden het kaaspakhuis Julianastraat 30.

Aan het eind van de straat bereikt u het Evertshuis, waarmee er een einde komt aan de Kaaswandelroute.